

SIMÁNDY JÓZSEF SZEGEDEN

„Alakos játék, százszor-zárt titok
(...)
Cselek, barlangok, vermek, kárpitok
(...)
Ki száz alakban százszor volt szabad
S minden arcához öltött más mezet,
Éljen és csaljon titokba-veszetten,
Mert bárki másnál több és gazdagabb,
(...)
Lelkem, valóm, e dús alaktalan,
Száz hűségű s egyetlen hű a földön

(Ady Endre: Száz hűségű hűség)

Ő volt a „tenor”, a szárnyaló hangú énekes! Ő volt az operai hős, és az maradt mind a mai napig. Száz éve született 1916-ban és nyolcvanegy éves korában hunyt el 1997 tavaszán. A XX. század gyermeke volt, személyiségének, művészetének hihetetlenül erős kisugárzása – távozása után húsz évvel is – erősen hat. Kevés művésznek adatik meg az ilyen hőfokú „élő emlékezet”.

Elődei és utódai között is akadnak nagy kaliberű jelentős tenoristák az operaszínpadon (Závodszy Zoltán, Székelyhidy Ferenc, Udvardy Tibor, Szabó Miklós, Ilosfály Róbert, Molnár András, Kiss B. Attila...).

Simándy más volt, többet jelentett, mint a színpadra termett jó énekesek egyike. Ő nemzeti jelképpé vált. Híres szerepével, a Bánk bánnal összeforrt alakja. Miért? Az ő ajkán szólalt meg leghitelesebben a híres „Hazám, hazám, te mindenem...” kezdetű tenorária, Bánk fájdalom, nemzetéért, a „szent hazáért” érzett felelőssége visszhangra lelt a „szabadnak” hazudott lelkekben, tragikus bukása könnyeket csalt a szemekbe. Hiteles, önazonos ember és művész volt. Miért? Művészetében a hangszín, a dallamformálás, a ritmusérzék, a szövegmondás, a színpadi mozgás, gesztus nagyszerű egy-egy természetesen idomult a megformált operai hőshöz. Ez az egység, a legritkább valami, ez tette őt hitelessé.

Mélyről, a szegénységből indult, kiváló testi adottságai, tehetsége és szorgalma magasba röpitették. Énekes Szegeden lett a 40-es években. A

neves énekesnőnél, Possert Emiliánál magánúton kezdte énektanulmányait Budapesten, de élete első, igazán meghatározó operai mestere Vaszy Viktor lett Szegeden.

1945 őszén egy háború sújtotta elszegényedett ország határmenti városában szimfonikus zenekart, operatársulatot szerveztek. A művészeti vezető – Kodály Zoltán javaslatára – a kolozsvári opera volt zeneigazgatója, Vaszy Viktor lett. Az országban még alig állt helyre a rend, a vonatok még összevissza közlekedtek, olykor napokig tették meg a Budapest-Szeged közötti 2-3 órás utat. Vaszy 170 fős operatársulatot tervezett. Társulatát szegedi muzsikusokból, az elmenekült kolozsvári zenészekből, énekesekből, táncosokból és fővárosi művészekből kívánta létrehozni.

A fiatal Simándy közel 24 óra alatt ért le Szegedre. Ablak nélküli vonaton, platós tehervonaton, stráfkocsin utazott, betegen érkezett meg. Vaszy régóta ismerte, még Budapestről, az operaházi énekkarból (1940-45) a kiragógó tehetségű tenoristát. Ekkoriban már többen biztatták, hogy komolyan képezze magát, jelentkezzen a Zeneakadémiára. 1943-ban hallgatták meg és nyomban a második akadémiai osztályba irányították, ahol a neves tenor, Székelyhidi Ferenc keze alá került. A vizsgaelőadások kritikái már ekkor kiemelték „reményteljesen csengő” tenorját. Közben végig dolgozott, énekelt az Operaház kórusában, kisebb szólókat kapott (Fidelio: I. Rab), tanulta a Lohengrint, korrepetált Oláh Gusztávval és Vaszy Viktorral. Alakuló magánénekesi karrierjét szakította félbe a háború, Budapest ostroma. 1945-ben német neve, *Schulder*, vetett rá árnyékot, igazoló bizottság előtt kellett megjelennie, ám hiába tisztázta magát, operaházi tagságát elveszítette.

Vaszy tehát 1945-ben egy fővárosi szólista karriertől megfosztott, képzett fiatal énekest hívott Szegedre, aki már rendelkezett bizonyos színpadi gyakorlattal is. Többek unszolására családi nevét megváltoztatta, Szegedre már Simándy Józsefként érkezett. A szerződést nyáron írta alá. A Zene-művészetin A trubadúrból vizsgázott (1944), tandíjmentesen, ösztöndíjas-ként. frakkot csináltatott, készült a szólista pályára.

1945-ben reményei kis híján összeomlottak. Miként az operai jelmezeket, a frakkot is sokkal később ölthette magára. 1945 őszén Szegeden, az Alsóvároson, a Szentháromság utcában Ungi Mari néni fütetlen szobája, a növekvő infláció miatt szinte órák alatt értéktelenné váló fizetése, a színházi „ínség” konyhán az életmentő hüvelyesek asztala várta. De így élte át a háborút követő első időket a többi Szegedre vetődött művész is. A művészetbe vetett hit tartotta bennük a lelket, a Vaszyból elemi erővel sugárzó lelkesedés, lendület táplálta bennük a reményt.

Az első, 1945/46-os, a szervezési nehézségek miatt ú. n. „csonka” évadában Vaszy négy népszerű operával indított: Bizet: *Carmen* (III. 8.); Puc-

cini: *Pillangókisasszony* (IV. 5.); Verdi: *Rigoletto* (VI. 27.); Puccini: *Tosca* (VII. 6.). 1946/47-ben kilenc új bemutatóval, a következő évadban, 1947/48-ban hét művel és az utolsó évadban hat új operával bővült a repertoár. Néhány év alatt tehát 26 operát, köztük 6 egyfelvonásos művet mutatott be a színház. Az egyfelvonásos operákat bevált gyakorlat szerint más rövidebb lélegzetű dalművekkel, illetve balettekkel tűzték műsorra. Az utolsó 1948/49-es évadig hét új balett bemutatót tartottak, köztük Magyarországon az eredeti verzió szerint színpadra még nem állított Csodálatos Mandarint is játszották. Vaszy igazi fénykora talán a második, hosszabb zeneigazgatóságára tehető (1957-1976), de már ebben az első, rövidebb korszakában is összes művészi, vezetői erénye kitűnik.

Ez a nagyformátumú igazgató mindig előbbre látott, mint kortársai. Ismeretlen, modern műveket emelt be a szegedi opera műsorrendjébe. Nagy létszámú társulatában az évek folyamán számos fiatal művészt nevelt ki, röptetett fel, akár a nagyvilág színpadára is. Olyanokat, akiknek neve máig fémjelzi a magyar énekművészet értékeit. A Vaszy-iskola fiataljai közül messzire többen is jutottak, de legmeghatározóbb személyiség, *egy nemzet hősi ideáinak megtestesítője* egy valaki lett, Simándy József. Persze Vaszy „műve” volt Moldován Stefánia, Szalma Ferenc és még sok énekes – a feledhetetlen Gregor Józseffel az élen.

Simándy négy főszerepet énekelt szegedi éve alatt: **Don Josét** Bizet *Carmen*jéből, Puccini: *Tosca* c. operájának hőseit, **Cavaradossit**, a Parasztsüveget **Turidduját** és egy magyarországi ősbemutató, Muszorgszkij: *A szorocsinci vásár* c. vígoperájának **Grickóját**. A *Carmen* premierjét 1946. március 8-ára tűzték ki. *Garay Ernő*, a német színpadokon is ismert tenorista volt az első szereposztás Don Joséja, *Marton Éva* *Carmen*, *Hidy Franciska* *Micaela*, *Érdy Pál* *Escamillo*. Simándy bemutatkozását március 15-ére, a harmadik előadásra tervezték. *Abonyi Géza* rendező aprólékosan, részleteket kidolgozva próbált a színpadon, Simándy a nézőtérrel követte a folyamatot. Vaszy a zongorás próbákon, teremben természetesen vele is sokat foglalkozott, de zenekarral még nem énekelte a szerepet a fiatal énekes.

Ezek voltak az előzményei annak a sikeres beugrásnak, amelynek Simándy gyors „kiugrását” köszönhette. A történet ismert... Azon a nevezetes március 12-én reggel értesítették, hogy az indiszponált *Garay Ernő* helyett este neki kell énekelnie *Don Josét*. Délelőtt az alagsori zenekari teremben kapott egy zenekari részpróbát. A színpadi próba nélküli fellépésnek természetesen nagy a kockázata. Este partnerei segítettek maszkját elkészíteni (*Érdy Pál*), a színpadon finoman irányították (*Hidy Franciska*). Végre színpadon volt, énekelhette *Don Josét*! A *Virág-áriát* -- „*Bűvös erő volt e*

virágban...” -- meg kellett ismételnie. Az emlékezetes beugrást a helyi lapok is megörökítették. A Délmagyarországból idézem:

„*A fiatal tenorista, akinek magánszerepben ez volt az első fellépése kitűnően megállta helyét a nehéz ének- és játékpártiban. Simándy József tenorja mind hősi, mind lírai változatában szépen cseng, és némi nazalitástól eltekintve ideális orgánumnak mondható...*”

(Délmagyarország, 1946. márc. 14.)

Ez volt az első kritika, amelyet szólistaként kapott, s kiviláglik, hogy már a kezdet kezdetén milyen remek adottságokkal rendelkezett. A dicséző sorok között azonban felsejlik az a nazalitás, amely egy gyermekkori bal eset következményeként a későbbiekben komoly problémát okoz majd számára. Az apró törött orrsont, amely az egyik ornyílásban akadályozta a levegővétele, olyan hangí túleröltetés okozójának bizonyult az 50-es évek befutott tenoristájának, hogy kis híján búcsút kellett mondania az éneklésnek.

A hónapokig tartó szanatóriumi kezelés, némaság nem segített. Végül újra itt Szegeden dőlt el énekesi sorsa. Erdélyi Jenő professzor, aki fiaként szerette őt, aki 1945-ben felkarolta, segítette most is megmentőjének bizonyult. Megműtötte és rövid időn belül hangja szebben szólt, mint valaha.

Erdélyi Jenő gégeész professzor és zenekritikus felesége, Lengyel Vilma fiuként szerették Simándy Józsefet és ez az 1945-ben kötött barátság életük végéig elkísérte őket. Szoros emberi és szakmai kötődés fűzte szegedi mesteréhez, Vaszy Viktorhoz is. Későbbiekben is hasznosítani tudta a tőle tanultakat. Vaszy szerette a „műhelymunkát”, a próbateremben vezetett zongorás együttes próbákat. A próbákon minden szereplőnek jelen kellett lennie, végig taktusról taktusra, hangonként kidolgozta velük az operákat. Simándy későbbiekben is úgy emlékezett rá vissza, hogy sokáig abból élt, amit Vaszytól tanult a szegedi évek alatt.

„*Micsoda műhelymunka folyt a Carmen vagy a Tosca szobaprobáin! Vaszy el tudta érni ezekkel a próbákkal, hogy valósággal újjászületett bennünk és nekünk a mű, amelyet Bizet vagy Puccini réges rég megalkotott! El tudta érni azt, hogy amikor a színpadra mentünk, minden a legtermészetesebb lett, hogy ez így és csak a színpadon folyhat. Vaszy rendkívül sokat tudott és ellenállhatatlan szugesztivitás áradt belőle.*”

(Simándy J.: Bánk bán elmondja. p. 63.)

Simándy eme műhelyórák alatt született újjá lélekben, itt formálódott nagy énekesé.

A Carment követően a szegedi újságíróklubban lépett fel **Radames**ként az Aida keresztmetszetében.

A nevével egybeforr *Hazám, hazámat...* is Szegeden énekelte először – még az eredeti Egressy-féle szöveggel -- egy ünnepi műsoron a nagyszínházban: „*Miként vándor, ki tévedez viharzó éjjelen...*” Ezt a hangversenyt közvetítette a rádió is.

A nyár elejébe nyúlt évad július 6-án Puccini Toscájával folytatódott.

Amennyire nem szívelte Simándy a férfiatlan, siránkozó Rodolphe-ot, nem volt kedvére való a léha mantuai herceg figurája, annyira szívesen énekelte volna a Lohengrint, annyira kedvére való szerep volt Cavaradossi. A nyárba nyúló évad július 6-án Puccini Toscájával folytatódott *Pócza Ellával*, Vaszy feleségével a címszerepben; *Érdy Pál* Scarpiájával és *Simándy* Cavaradossijával szép sikert aratott. Már az első előadáson kétszer kellett megismételni a Levél-áriát.

A zenei élet nem ért véget, nyári hangversenyekkel folytatódott a Széchenyi téren, Tisza Lajos szobra előtt felállított színpadon. Több ezer ember tolongott a téren, élnek még idős szegediek, akik őrzik emlékezetükben a fiatal Simándy Virág-áriájának szépségét... Jóllehet a szervezőktől az énekes nem kapta meg az ígért, inflációs időkben oly értékes egy kiló liszt fellépési díját.

Őszre az új forint bevezetése véget vetett a „milpengős, bilpengős” inflációnak, végre az énekesek meg tudtak élni a fizetésükből. Rejtély, Vaszy hogyan tudott ezekben az években Szegedre csábítani olyan nagyságokat, mint *Jehudi Menuhin*, vagy a Simándyval Toscát éneklő *Dora Massini*, avagy a bécsi, magyar származású sztár mezzoszoprán *Anday Piroska*.

Anday Piroska eszményi Carmennek bizonyult, kétszer is énekel Szegeden (1946. nov. 6-án és 1947. március 4-én). Partnerét, Simándyt a „*jövő nagy tenoristájának*” nevezte, és az elkövetkezendőkben, Budapesten is őt kérte partneréül. *Anday Piroska* fellépéséről már sok pesti lap beszámolt, amelynek hozadékaként az új tenorista feltűnéséről is elismerően szólnak: „*régen várt Wagner-tenorista*” reménységet sejtnek meg benne -- egyelőre Bizet déli hősnének jelmezében. A Hírlap c. újságban egyenesen az olvasható: „*Vigyázat! Nem mindennapi tehetség!*”. Az Új szó kritikusa így írt: „*A Szegedről feljött, nagyon szép hangú lírai tenor, Simándy László (sic) Don José alakításával csatát nyert Budapesten.*”

A szintén Szegedről elszármazó karmester, *Fricsay Ferenc* is felfigyelt rá, 1946 nyarán már felléptette a fővárosi állatkerti operaesten, majd 1947 februárjában ő ragaszkodott Simándy személyéhez az általa vezényelt Carmen előadásoknál.

1946 őszén még ő a „szőke Turiddu” Szegeden, 1947-ben még elénekelt **Grickót** *Hidy Franciskával* Muszorgszkij vígoperájában, A szorocsinci vásárban, de zsebében már ott lapul a nagy titokban aláírt, fővárosi szerződés. *Tóth Aladár*, az Operaház igazgatója három évre szerződtette 1947 februárjában.

Eleinte Szegedről járt fel Pestre vendégszereplésre, kis idő elteltével Budapestről Szegedre, mert még néhányszor elénekelt régi szerepeit. Az Operaházban első premierje a Lohengrin címszerepe volt. Káprázatos sikert aratott, a lapok szuperlatívusokban méltatták szereplését.

Bár az operaházi és a külföldi fellépéseinek története nem tartozik szorosan témánkhoz, az indulását mégis fel kell idéznem. A *Hírlapban* ez olvasható:

„Az Operaház ünnepi Lohengrinje egy fiatal tenorista Simándy József volt. A Grál elbeszélés után percekig zúgó tapsal egyetértve meg kell mondanunk: öbenne látjuk a jövő legbiztosabb Wagner ígését...”

A *Reggel* c. lap írása kiemeli:

„A hatyútól búcsúvén megtalálta és megütötte azt a földöntúli, átszellemült, anyagtalan hangot, amelyen a múltban Franz Völker és Set Svanholm tudott csak megszólalni...”

Jóllehet 1949. március 27-én egy újabb parádés Wagner-szerepben, A nürnbergi mesterdalnokok Stolzingi Walterjeként hívta fel magára a figyelmet. Simándy mégsem lett kizárólag Wagner-énekes.

1951-ben A bolygó hollandi Erik szerepének éneklése közben jelentkezett nála az a kis híján végzetessé váló hangyi túlterhelés, rekedtség, némaság, amely aztán hónapokig tartó leálláshoz és a szegedi műtéthez vezetett.

Felépülése után az út szétágazott előtte és sokkal változatosabb zenei tájakra vitte tovább, francia, olasz, orosz szerzők, elsősorban a nagy Verdi és Erkel szerepek világába, ugyanakkor Beethoven Florestanját, Mozart Taminóját is közel érezte magához. Énekelt kortárs operákban is, de igazán a nagy tragikus hősök karaktere illett alkatához: Otello, Bánk bán. A felkészülés éveit alatt, már az énekkarban, majd szegedi szólistaként megfigyelte azokat a hősöket, akiket személyiségéhez, hangjához illőnek érzett, és egyre tudatosabban törekedett, hogy őket szólaltassa meg elsősorban.

Kiválasztott, küldetéses művésznek érezte magát, hitte, hogy van isteni gondviselés. Pályaképében így vall erről:

„Kaptam ezt a hangot, és hozzá mindent: muzikalitást, az éneklés készségét, a jó kiállást, a színpadi alakítás készségét, játékkészséget, mindent-mindent! Ez nem lehet véletlen. Engem a sors keze kivett a katonaságból, megkímélt a fogságtól, ... mindenhol kivett. Úgy irányította az életemet,

hogy sokszor könnyekig meg voltam hatva: Uramisten, mivel érdemeltem ezt ki?”

Valóban nem lehetett véletlen – találkozása Vaszy Viktorral; a Fricsay Ferenc irányítása alatt töltött müncheni évek (1956-60); az Operaház óriásainak, Tóth Aladárnak, Nádasdy Kálmánnak, Oláh Gusztávnak, Ferencsik Jánosnak pártfogó irányítása, bizalma.

És a kollégák! A hazai és nemzetközi zenei élet kiválóságai, magyar és külföldi operacsillagok megbecsült, kedvelt partnere lett. Mert a „vasfüggöny” ellenére mégis csak volt vendégjárás az Operában: Simándy partnere volt többek között Margaret Tynes, Tito Gobbi, Leonie Rysanek, Raina Kabainvanszka, Jelena Obrazcova, Piero Cappuccili, Giulietta Simonato, Grace Bumbry, Monserrat Caballé, Fiorenza Cossoto, Hildegard Behrens, Boris Christoff. Szóljunk a magyarokról is! Együtt énekelt: Székely Mihálylyal, Svéd Sándorral, Sárdi Jánossal, Báthy Annával, Takács Paulával, Gyurkovics Máriaival, Fodor Jánossal, Komlóssy Erzsébettel, Osváth Júliával, Házy Erzsébettel... Amikor már a legkiválóbb magyar művészek is utazhattak, tolmácsolhatták Kodály és Bartók országának zenéjét a nagyvilágban. Simándy sokfelé járt, Európától-Amerikáig. Legtöbbet talán Kodály Zoltán Psalmus Hungaricusának tenor szolamát énekelte külföldön. Szerepeit megtanulta németül, olaszul, franciául is ha kellett, de igazán magyarul szeretett énekelni. Szövegmondása páratlanul tiszta és érthető volt. Bánkot, Hunyadit magyarul szívből lehet énekelni.

Vaszy és Szeged újra és újra látókörébe kerül: énekel hangversenyeken és az újra induló Szabadtéri Játékokon. A Szegedi Szabadtéri Játékok újjászervezése Vaszy Viktor nevéhez fűződik. Rengeteget fáradozott megszerzésével, műsorának kialakításával. Elképzelése, a változatos, többműfajú, *operát, drámát, balettet, néptáncot is műsorra tűző igényes népszínház* meg is valósult.

1959 nyarán Erkel: *Hunyadi László* c. operájának dallamaival nyílt meg a csillagkupolás színház. A címszerepre Vaszy Simándyt kérte fel, aki 1959-től 1978-ig állandó, visszatérő szolista lett a játékoknak. Legtöbbször, hat nyári évadon át a Bánk bán címszerepét énekelte, de láthattuk őt mint a Fidelio **Florestan**ját, megformálta **Murat** nagyvezírt a Brankovics Györgyben. 1963-ban zseniális beugrással elénekelte A trubadúr **Manricó**-ját a megbetegedett olasz Bruno Prevedi helyett. Az előadást nem minden napi bravúrral mentette meg.

Maradandó emberi, művészi élménye azonban a Bánk bán 1961-es előadásához fűződik:

„Amikor ott a szegedi égbolt alatt, ott a Tisza partján elkezdtem: Hazám, hazám, te mindenem! Tudom, hogy mindenem neked köszönhetem... majd-
130

*nem elcsuklott a hangom, alig tudtam tovább énekelni. Onnét... Szegedről indultam el, és mind azt, amit kaptam hazámtól, amit hazámnak köszönhettem, arról ott, Szegeden énekelhettem. És úgy éreztem, ott, akkor, **1961-ben Szegeden lettem igazán Bánk.***”

Kedvenc szerepét utoljára szintén Szegeden énekelte 1980-ban a mozi-színházban, Moldován Stefánia 25 éves jubileumi előadásán, majd 1986 őszén az újjászületett nagyszínház megnyitó ünnepségén az opera II. felvonasából Iván Ildikóval Bánk és Melinda kettősét.

Minden idők egyik legnagyobb magyar tenorja másik, legjobban szeretett operahőisével, Verdi Otellójával vett búcsút az Operaháztól 1980-ban. Elhatározta, hogy soha többé nem ölt magára jelmezt, nem ken festéket az arcára. Fogadalmát egyszer szegte meg, akkor, amikor az 1986-os szegedi díszelőadáson Bánk bán jelmezében még egyszer, valóban utoljára énekelte a szerepet.

Otellt közel 50 alkalommal formálta meg, Bánkot mintegy 150-szer. Úgy érezte, ez a két figura valahol találkozik a személyiségében. Otello a legnagyobb művészi kihívás a tenorista számára. Simándy mégis így vall:

*„Nekem mint szerep: nagy volt az Otello. **De Bánk bán: soha nem szerep volt, hanem az én ügyem.**”*

(Bánk bán elmondja, 198. o.)